

1969 YILI BİLİM KONGRELERİ

A. CAFEROĞLU

I. III. CONGRESSO INTERNAZIONALE DI STUDI LINGUISTICI MEDITERRANEI

1969 yılı yazı, tam mânasiyle Türkoloji için, verimli ve bereketli olmuştur. Birbiri ardınca, çeşitli memleketlerde toplanan milletlerarası kongre ve seminerlerde, Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü, çeşitli vesilelerle ele alınmış, üzerinde durulmuş, hattâ bâzı sonuçlar sağlanmış. Bu kongrelerden ilki 31 Mart ile 5 Nisan arasında «Akdeniz bölgesi Lengvistik Hartası komitesi» - Comitata per L'Atlante Linguistico Mediterraneo» nun, Malta adasında, Valetta şehrinde tertiplediği III. Toplantı olmuştur. Kongreye, Atlas tertibine iştirak eden ülkelerin temsilcileri katılmışlardır. Başlangıçta gayesi Akdeniz medeniyeti yayılım ve nüfuzunun, Akdeniz sahili ülkelerdeki tesir derecesini, lengvistik harita yoluyla tesbit etmek idi. Fakat sonraları plân genişletilerek Karadeniz, Adriyatik denizleri sahili memleketler kültürünü de içerisine almıştır. Bu çalışmalara Türkiye temsilcisi olarak katılan tek ben bulunduğum halde, maalesef maddî imkânsızlıklar yüzünden kongreye katılma imkânını bulamadım. Yayına hazırlanan harita, dar yönlü bir konu üzerine tertiplenmiş gibi görünüyorsa da, gerçekte çeşitli milletler hayat ve deniz kıyısı medeniyetler kültür hareketleri tesbitinde, yararlı olacaktır. Buna göre, eski İtalyan medeniyeti yayılımı ve yerleşme temposu göz önünde tutulmakla beraber, kıyı memleketler arasındaki nüfuz tesirleri de ortaya çıkma imkânlarını elde etmiş bulunacaktır. Nitekim balık adları konusunda Türkiyenin deniz sahili bölgeleri, birbirinden farklı medeniyetler tesiri altında kalmalarına rağmen kendi millî kültür tesirleri yayımından geri kalmamışlardır. Karma deniz kültürü mübadelesinde, Türkiyenin de gerçek durumunu belirtmek amacıyla, «Comitato per l'Atlante Linguistico Mediterraneo» nun tesbitini plânladığı ankette, memleketimiz: Trabzon, Samsun, İstanbul, Gelibolu, İzmir, Antalya, Mersin ve İskenderun gibi merkezleriyle temsil ettirilmiştir. Ben, bununla yetinmeyerek Gelibolu sahasına, ayrıca Çanakkaleyi de katmayı faydalı buldum. Bu suretle deniz ve

balık akımının dar geçtiği mesabesinde bulunan Çanakkale, bütünü ile ihata edilmiş oldu. Bir kaç yıllık, oldukça zahmetli emek sarfiyle, neticelenen bu anket tesbiti, zamanında, Komitenin merkezi olan «Centro di Culturae Civiltà» ya teslim edilmiş, hattâ üzerinde İtalyan âlimleri tarafından incelemeler bile yapılmıştır. Fakat ne yazık ki, tesbiti bana havale edilen Kıbrıs adası kıyıları, çeşitli sebeplerle yapılamamıştır.

«III. Congresso Internazionale dell'Atlante Linguistico Mediterraneo» toplantılarına katılanlar, bizzat haritanın tertibinde vazife almış olan kimselerdir. Bundan dolayı, toplantıya katılanların sayısı az, fakat kalite itibariyle işe âşina kimselerden tertiplenmiştir. Kongre, hazırlık devresinin biran evvel tamamlanmasıyle, haritanın düzenlenmesi ve çizilmesi yoluna geçilmssini kararlaştırmıştır.

II. ALTAYİSTLER KONGRESİ

Türkolojiyi en yakından ilgilendirmesi gereken kongrenin ikincisi «Permanent International Altaistic Conference» ıdır. Her yıl «international» perdesi altında, çeşitli memleketlerde toplanan bu müessese, bu yılki toplantısını, nedense Doğu Berlinde tertiplemiştir. 29 Ağustos ile 2 Eylül arasında toplanan bu International (?) kongreye hem Türkiye ve hem de Türk Dil Kurumu delegeleriyle katılmışlardır. Kongreye katılanların en büyük ekseriyetini tabiatıyla Komünist ülkeler temsilcileri teşkil etmiştir. Galiba kongrenin Doğu Berlinde yapılmasında güdülen gaye de bu olmuştur. Nitekim bir yıl önceki Kurumun yıllık toplantısında, Rus bilginlerinden Kononov «Fahri Üge» olarak seçilmiştir.

Kongreye katılma imkânından yoksun bulunduğuma rağmen, kongre Başkanı dostum Doçent G. Hazai'nin bana da göndermek lütfunda bulunduğu son netice programlarından elde ettiğim bilgiye göre, Türkoloji geniş bir ölçüde ele alınmıştır. Çeşitli Sovyet Türk ellerinden gelen bilginlerin, kendi ana dilleri ve kültürleri üzerindeki raporları, hiç şüphe yoktur ki, bizi yakından ilgilendiren konular arasındadır. Bu bilginler arasında belirtmelerini buradâ faydalı bulduğum Türk araştırmacıları V. O. Oruzbay, G. Bakinov, S. K. Kenesbay, E. Fazıloğlu, Ş. Mehmetyar, S. Tezcan ve sairedir. Bunlar dışında kongreye S. Buluç, Fahir İz, A. Karahan, Pertev Boratav, Zeynep Korkmaz, Talat Tekin, S. Tezcan, Bayan Boratav ve saire gibi Türk bilginleri de iştirâk etmişlerdir. Okunan raporlar arasında, maalesef ciddi kongrelerde yer verilmemesi gerekenleri de vardır. Bu, daha fazla tertip heyetinin dikkatsizliğinden ileri gelmiş olsa gerektir.

III. II. MAKEDONYA DİL, EDEBİYAT VE KÜLTÜR SEMİNERİ

Takriben aynı tarihlerde, Üsküp Üniversitesi tarafından tertiplenen «II. Makedonya Dil, Edebiyat ve Kültür Semineri» Ohrid'de faaliyetine başlamıştır. «Seminer za Makedonski Yazık, Literatura i Kultura» adını taşıyan bu toplantı çalışmalarına, Türkiyeden yalnız ben davet edilmiş idim. 28 Ağustosun 13 Eylül'e kadar devam eden bu Seminer oturumları, kendi çalışması programına yalnız Yugoslavya devletinin bir Cumhuriyeti olan Makedonyayı almış olmakla beraber, vaktiyle Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olması itibariyle, elbette Türk kültür meselelerine temas etmekten geri kalamazdı. Gerçekte de Seminer, bu yüzden dikkat çekici ve Makedonya kültürü propagandası için çok faydalı ve yerinde olmuştur. Hele, Seminere katılanların bir çoğunun, çeşitli Avrupa Üniversitelerinde Makedonyacıyı tedris yapanların teşkil etmesi, Seminer çalışmalarının yönünü ve tesir derecesini, bir kat daha artırmış idi. Bununla beraber davetliler arasında çeşitli Üniversitelere mensup tanınmış slavistler de bulunmakta idi. Bu suretle Seminere katılan mümessillerin sayıları 80 i bulmuştur. Halbuki bir yıl önceki ilk Seminere katılanlar, yerli bilginler de dahil olmak üzere hatta 20 kişiyi geçmemiştir. Bu bakımdan Üsküp Üniversitesinin teşebbüsü; büyük bir başarı elde etmiş sayılır.

Seminere katılan davetliler şunlardır : 1 - Yugoslavya Cumhuriyetleri, 2 - Almanya, 3 - Avusturya, 4 - İngiltere, 5 - Amerika, 6 - İtalya, 7 - Fransa, 8 - Türkiye, 9 - Hollanda, 10 - Rumanya, 11 - İsveç, 12 - Filistin, 13 - Sovyet Rusya, 14 - Çekoslovakya, 15 - Polonya, 16 - Norveç, 17 - Amerika, 18 - Beograd Üniversitesinde tahsil gören bir Hintli ve bazı yabancı gençler. Tertip heyeti, davetlilerinin Makedonyaya olan bilgilerini ve ilgisini artırmak ve derinleştirmek amacıyla, üç dereceli dil öğretimi kursları tertiplemişti. Makedoncaya olan vukurları derecesine göre, çeşitli kurslara devam edenler arasında ben de bulunmakta idim. Her gün bir buçuk saat devam eden bu derslerde, bilhassa Makedonya için en karakteristik sayılan telâffuz ve vurgu meseleleri üzerinde durulmuştur. Yabancılar için, oldukça ağır gelen bu vurgu problemi, çeşitli yönleri ile ele alınarak izah edilmek istenmiştir. Hattâ bu konuya ait müstakil konferanslar dahi verilmiştir. Bu gramer hususiyet, bana kalırsa Makedoncada yerleşmiş ve bugün bile seve seve kullanılan Türkçe kelimeler için de önem taşımaktadır. Ben şahsen sokak konuşmalarındaki Türkçe kelimelerde vurgunun, tıpkı Makedoncada olduğu gibi, daha fazla birinci heceye kaydırılmakta olduğu kanaatine varmış oldum. Fakat, konu zannedildiği kadar da basit

sayılamaz. Bir çok Türkçe kelimelerde vurgu, beklendiği gibi asıl Türkçedeki kanunlara tâbi olarak kalmıştır. Kurslara devam neticesinde, hepimize birer şهادetname de verilmiştir. Kısa vadeli olmasına rağmen, açık söyleyeyim ki, Makedonca dil kursları Slavistik sahasındaki bilgimize bir çok yeni şeyler katmıştır.

Seminerin en önemli cephesini Makedonya kültür davası teşkil etmekte idi. Büyük Slav camiası içerisinde, sayıca pek sınırlı kalan Makedonyalıların, kültür yönünden kendilerini müstakil sayma çabasının gerçekleştirilmesi, elbette, daha ciddi ve ilmi konularla, ortaya

Makedonya Dil, Edebiyat ve Kültür Seminerine katılanlar.

çıkmasını gerektirmekte idi. Bunu baş plânda tutan Üsküp Üniversitesi, Seminerin devamı müddetince, ayrıca günde iki konferans tertiplemişti. Her gün saat 11 ile 13 arasında Ohrid gölü kenarında devam eden bu konferanslara, bütün Seminer üyeleri katılmış ve büyük bir ciddiyetle takip edilmiştir. Tamamiyle Makedonca verilen bu faydalı konferansların metinleri, önceden dinleyicilere dağıtılmak suretiyle, kolayca anlaşılması temin edilmiş idi. Konferansçılar, Üniversite tedris ügeleri arasından seçilmiş bilginler olduğu gibi, Makedonya İlim Akademisi

üğelerinden de vazife almışlar bulunmakta idi. Açıkça söylemeliyim ki, konferanslar büyük bir çaba ve ilgi ile hazırlanmış, kongreye katılan slavistleri dahi tatmin edici bir kalitede olmuştur.

Konferansların inkâr edilmez değerini, konuların tamamiyle bitaraf işlemleri ile tanıtılması, teşkil etmekte idi. Buna göre mazisinde muazzam rol oynamış olan Osmanlı İmparatorluğu Türk kültür meseleleri, âdeta bütün konferanslarda yer almış, eski tarihî Osmanlı hâkimiyeti devri, bir dereceye kadar canlandırılmıştır. Ve bu canlandırma, elbette bir çok defa aleyhimizde olmakla beraber, hiç bir vakit efendilik hududunu aşmamıştır. Tersine, dozunu kaçırmadan, lehte de bir çok şeyler söylenmiştir. Balkan Yarımadası kültür gelişmesinde, Türk kültür tesirinin de ağır bastığını inkâr etmeyen Seminer çalışmaları, Balkonoloji yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan her bir konferans üzerinde durmayı faydalı sayanlardanım.

Şerit halinde devam ettirilen konferansların ilk ikisi 28 Ağustosta, Makedonya İlim Akademisi ügeleri tarafından verilmiştir. Bir nevi açış mahiyetinde olan Akademi ügesi Harlampie Polenavik'in, *Sloven yazısı yaratıcısı Solunlu Kiril - Tvoretsot na Slovenskata pismenost Kiril - Solunski* adlı konferansı, aynı zamanda Makedonyalıların millî hurufat yaratıcısı Selânikli Kiril'in ölümünün 1100. yılına raslatılmakla, çok isabetli ve teşirli olmuştur. Konferans ruh itibariyle, eski Slav dili hurufat yaratıcısının Makedonyalı oluşu üzerinde durmakla, millî Makedonya kültürünün önemi ortaya konmak istenmiştir.

Birinci konferansın bir nevi tamamlayıcısı olan Akademi reisi Blaje Koneski'nin, *Upotrebat Tserkovnoslovenskiot Yazık na freskite vo tsrkvoite - Kiliseslav dilinin Makedonya kiliseleri fresklerinde kullanılışı* adlı konferansı, bu eski Slav yazı dilinin, Makedonya sahasında vücuda getirdiği kültür tesirini tebarüz ettirme gayesini gütmüştür. Her iki konferans, tamamiyle millî Makedonya kültürünün mevcudiyeti dâvasını ortaya koymakla, bir nevi Makedonyacılık cereyanını takviye etmiş sayılır. Ne var ki, sayın Akademi reisi, kendi konferansında ileri sürdüğü Makedonya kültürcülük harekâtının Osmanlı İmparatorluğu zamanında dahi rağbet gördüğü gerçeğini ortaya sürmekle, körü körüne millî maziyi, Türk aleytarlığı ile lekelemek istememiş, tarihî gerçeği mertçe belirtmiştir. Bu suretle sayın Blaje Koneski'ye göre, Makedonya kültürcülüğünün temelini teşkil eden eski Slav hurufatı meselesi, eski Türk Osmanlı İmparatorluğu devrinde bile, sağlam bir temele oturtulmuştur. Osmanlılarca koyu taassuba aslâ meydan verilmemiştir. Konferansının bu gerçeği belirtmesi, her bir istilâcı kuvvetin nerede

ve hangi memlekette olursa olsun yerli kültür harekâtına sadakatla bağlı bulunması gerektirdiğini, bir defa daha teyit etmiştir. Konferansın ingilizce hulâsasında konu şöyle özetlenmiştir :

« The inscriptions from the 14 th century sometimes enable a closer following of the contact between the variants of Church - Slavic - between the Serbian version which was then expanding and the older Macedonian written forms. »

« The situation did not change in any outstanding way in this respect after the Turkish invasion. The Archbishopric of Ohrid respected, as far as the 15 th and 16 th centuries were concerned, the Slav tradition so that the renewed strengthening of Greek influence should not be taken as a completely unambiguous development which took place during the Turkish period. »

Buna mukabil 29 Ağustos, Profesör Kiril Penuşliski tarafından okunan *Makedoskata Revolutsionerna narodna poeziya - Makedonya inkılâpçı halk edebiyatı* adlı konferans, aksine tamamiyle bir taraflı olmuş, ilimden fazla eski tarihî istilâ devri hatıra ve hayatını ele almıştır. Bütün istilâ görmüş milletlerde ve ülkelerde, mübalâgalı ve kışkırtıcı olan bu türden edebiyat, daima bir taraflı olmuştur. Fakat düşman hepsini taşlarken, daima düşmanlar arasında fark gözetmeden, cephesini, istinasız bir gözle görmeye çalışmak gerekir. Halbuki Prof. Penuşliski'nin Halk edebiyatı adı verdiği Makedonya edebiyatı, düşman olarak Osmanlı İmparatorluğunu, yani tarihî Türk istilâsı devrini, ancak kendinde bulabilmiştir. Buna göre de konferans baştan sonuna kadar hep Türklerden bahsederek, bir nevi eski istilâ çağını hatırlatmak istemiştir.

Oldukça dikkatsiz ve tarafgirane gibi yazılmış olan bu konferansın metodsuzluğuna, ilk işaret eden tanınmış Filistinli Slavisti Profesör M. Altbauer olmuştur. Bunun üzerine söz alan ben de, bu neviden halk edebiyatların, istilâ görmüş bütün milletlerde mevcut olduğuna işaret ederek, konferansta nedense Makedonya istiklâliyeti düşmanı mevkiine düşürülen yalnız Türk istilâsı, Osmanlı hâkimiyeti ve esareti gösterilmiştir. Halbuki, benim bildiğime göre, Makedonya istiklâli düşmanları arasında Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve hattâ Sırbistan kendisi dahi bulunmaktadır. Neden sayın meslektaşım, halk edebiyatında iz bırakmış olduğu şüphesiz olan bu konulara, bir nebze olsun dahi temâs etmemişlerdir, deyince, sayın Profesör, itirazımı yerinde bularak, elinde bulundurduğu eserinden, Sırbılar aleyhine, bir halk edebiyatı şiirini örnek olarak okumuş, münakaşayı tatliya bağlamıştır. Bu yüzden

maalesef Makedonya halk edebiyatında, fazlasiyle yer alan millî istiklâl mücadelesi temposu ve inkişafı, anlatılmadan kalmıştır. Halbuki Makedonya, ötedenberi mücahit kahramanların bir nevi yatağı sayılmıştır. Türkiye inkılâbına şerefli adı karışan mücahit Niyazi Resneli de, bu diyarın evlâtlarından olmuştur. Çetecilik okulu da Makedonya hatıralarından kalma bir yadigâr olsa gerektir. Kaldı ki, Türkiys Halk edebiyatı da karşılıklı olarak, kendi Makedonyadaki mücadelelerini, oldukça canlı bir surette yaşatmayı unutmamıştır. Buna göre, Makedonya Halk edebiyatına bu noktada, ayrı bir hususiyet atfetmek, bilmem ne kadar yerinde sayılır. Demek ki, millî mücadele, her iki taraf için müsavi olmuştur. Bir farkla ki, Makedonya Halk edebiyatında mücadele motivini, konferansçının belirttiğine bakılırsa, Türkçe olan «bayrağın» dalgalanması, «ölüm yahut hürriyet», «hürriyet andı», «Türk beylerinden, derebeylerinden, Türklerden kurtuluş» gibi beylik sözler teşkil etmiştir. Ne gariptir ki, mücadele cephesine bağlı tarafın «bayrak» sembolü, Makedonya mücahitlerinin ve poezisinin leybmotivi mesabesinde ve değerinde olmuştur. Nitekim konferansçı tarafından 1965 yılında yayımlanan bir eserin adında da *Tsrven se bayrak razveva-Kırmızı bayrak dalgalansın*, ana motiv «Kırmızı Bayrak» tır. Zaten sayın meslekdaşım Makedonya Halk edebiyatı araştırmacılarından olup, değerli yayınlarda bulunmuştur.

Aynı günde, Kiril Penuşliski'den sonra konferans veren Profesör Pançe Kiroski'nin *Ekonomsko-Geografskite odliki na Ohridsko-Struşkata oblast – Ohrid-Struşka eyaleti ekonomik ve coğrafik durumuna bir bakış* adlı tezi, oldukça dikkati çekmekte idi. Sayın Prof. sahasının ehli olarak durumu, bütün çıplaklığı ile ele almış, sahanın dünü ile bugünü arasında, geniş mukayeseler yaparak, Osmanlı devrinin daha verimli ve bereketli sayılabileceğini belirtmekten çekinmemiştir. Konferansta eski Osmanlı devri ricallerinden Yanyalı Ali Paşa (1741-1822) ile Celâleddin Beyin, bu coğrafik saha hayatında vücuda getirdikleri büyük ekonomik refahı ve yenilikleri hatırlatmaya çalışmıştır. Profesöre göre, bu iki Osmanlı ricalinin zamanında, Ohrid - Struşka eyaleti içerisinde 15000 ağaçlık gibi büyük ve yepyeni bir «alma kültürü» çiftliği, vücuda getirilmiştir. Bu elmaya, elde ettiği rağbet üzerine Dalbazlii adı dahi verilmiştir. Aynı derecede balıkçılık geliştirilmiştir. Konferansçıya göre, Osmanlılar devrinde, umumiyetle balık avlama hakkı, büyük çiftlik sahiplerine verilmekle beraber, yine de dalyancılara kiralanmakta idi. Bunlar sayesinde Ohrid gölü, balıkçılık bakımından, büyük bir iktisadî önem kazanmış idi. Ve bugünküne nisbeten çok bol ve bereketli sayılırdı. Aynı Ali Paşa devrinde iktisadî gelişmenin bir belirtisi olarak,

müstakil bir de ticaret «Çarşı» sı vücuda getirilmiştir. Böylece Osmanlı hâkimiyeti devrinde Makedonya'nın bu eyaleti, geniş bir ekonomik inkişafa mazhar olmuştur.

Konferansının büyük bir önemle üzerinde durduğu meselelerden biri de, bu devirlerde yerli Hıristiyan halkının, hiçbir baskı görmeden, kendi arzularıyla İslâmiyeti kabullenmeleridir. Çok dikkate değer olan bu etnik mesele, daha geniş bir araştırmaya muhtaçtır. Bununla beraber, bugün Torbeşi adını taşıyan halk, bu eski Osmanlı devri İslâm cemaatinin bir bakiyesidir. Bugün Podgortsi, Oktisi, Yablanitsa, Boroets, Labuništa köylerinde yerleşmişlerdir.

Konferansların büyük bir kısmı, doğrudan doğruya Makedonya dil, edebiyat ve kültürüne ait idi. Makedoncanın başlıca dil hususiyetleri, fonetik ve morfolojik yapısı, bilhâssa Makedoncaya büyük bir orijinalite katan vurgu meseleleri, ekser konferansların ana temelleri olmuştur. Zaten Makedoncanın dil istiklâliyeti ve varlığı, Seminerin temel gayelerinden biri idi. Konu, çeşitli yönlerden, tanınmış Makedonya âlimleri tarafından ele alınca, cidden dikkat çekici bir önem kazanmıştır. Dikkatle izlediğim bu konular, bu yüzden özel olmaktan çıkarak, daha fazla ilmi araştırma mahiyetini bulmuştur. Edebiyat tarihi konuları ise, daha dar çerçeve içerisinde ele alınmış ve ancak Makedonya için, yakın bir ilgi taşıyanlar kısaca tanıtılmıştır.

Türk Kültür tarihi bakımından konferanslarda dikkatimizi çeken hususiyetlerden biri de, Balkan Yarımadasında vatanlaşmış bulunan Türkçe onomastik unsurlardır. Derin kökler salmış olan bu unsurlar, hâlâ bugün bile, onomastiğin bütün bölümlerinde kendisini hissettirecek karakterdedir. Nitekim konferansçılardan Prof. Tsvetanka *Organdijeva*'nın özel adı Makedonca olduğu halde soyadı, kendi tefsirince Türkçe örmek fiilinden türeme «örücü» manâsındadır. Ve kendilerini de bu soyadını, seve seve taşıdıklarını itiraf etmektedir. Diğer bir Profesörün taşıdığı ad da, eski Bulgar Türk şehzadelerinin biri olan Kurum'un adının, tam kendisi idi. Yazarlardan birinin adı da Abaciev idi. Bu suretle konferansların havasına tatlı bir sıcak rüzgâr esdiren Makedon dilince «Turtsizm», elbette benim için büyük bir sürprizm teşkil etmekten geri kalmamıştır.

Bütün Seminer devamınca, dolayısıyla dilde, onomastikte, edebiyat ve sosyal hayatta olmak üzere belirtilen ve temas edilen Türk kültür hareketleri, pek tabii olarak Makedonya yaşayışı ve tarihî münasebetleri çerçevesinde olmuştur. Aşağı yukarı beş yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinin Makedonya üzerindeki iyi ve kötü tesirleri, itiraf etmelidir ki, kısa zamanda bertaraf edilemezdi ve bu tesir

bilhassa kendisini, daha uzun zaman her iki devlet kültür münasebetlerinde muhafaza etmeğe çalışacaktır. Benimsenen bir çok eski Türk örf ve gelenekleri, bugün bile, hissedilir derecede mevcuttur. Yerli Türk halkları, işbu tarihî geleneğin en canlı örnek ve şahididirler. Müşterek, uzun süreli, tarih boyunca, milliyet ve cins tefrik etmeden çeşitli halklar arasında vücuda getirdiği bağlar, ister istemez, yerli Türk halkını da, diğer hemşehrileri safında yer almaya sürüklemiştir. Hattâ o kadar ki, bir aralık yerli Türk halkı, Makedonyalılarla beraber Osmanlı devletine karşı vaziyet almaktan çekinmemiştir. Manevî kültür cephesinde de birlik ve bütünlük, aynen görülmektedir. Nitekim, yerli Türk halkı, Makedoncayı öğrenirken, kıymetli Makedonya bilginlerinden Olivera - Yaşar Nasteva'nın dediği gibi, *Türk dili* de Makedonya devletinin, âdeta ikinci dili mesabesinde olmuştur. Bundan dolayı, her iki dil arasında geniş bir kelime alış verişi ve rekabeti olmuştur. Makedoncada tabakalaşan Türkçe iktibas, yalnız dar bir sahada kalmamış, Arnavut dilini de geniş bir surette etkilemiştir. Muazzam bir Türkçe kelime hazinesi karşısında etkilenen Makedonya dili, bu hazineyi bugü dahin bütünüyle muhafaza etmektedir. Bilhassa bu Türk tesiri, Osmanlı devri yerli şair ve yazarlar kuşağında, belirli bir şekil almıştır.

Nitekim Dr. Blaje Ristovski'nin, *Corci Pulevski vo istoriyata na Makedonskiot literaturen yazık, Makedonskiota literatura i vo Makedonskata natsionalna prerodba*, adlı konferansında tarif ettiği Makedonya aydınlarından Corci Pulevski, çok cepheli bir yazar olup, şahsında edebiyatçılık, diltçilik, şairlik, tarihçilik gibi çeşitli bilginlik vasfını kendinde toplamıştır. Osmanlılık devrinin imtiyazlı ve tipik bir aydını sayılan bu zat, aynı zamanda istiklâlcî bir mücahit olmuştur. Tefekkürce kuşağına sadık kalmıştır. Bununla da kalmıyarak, pedagoji sahasına ait dört dilli bir ders kitabı yazmıştır. Bu kitap, Makedonyalı halkların yerli diller tedrisatında kullanmak üzere: Türkçe, Yunanca, Sırpça ve Arnavutça üzerine düzenlenmiştir. 1872 tarihinde Belgratta basılmıştır. Diğer ikinci bir dil öğretim kitabı olan ise, yalnız Yunancayı içerisine almamıştır. Bu suretle Pulevski, kuşağının yazarlar geleneğine sadık kalarak, çeşitli bilim sahalarında kalem yürütmeyi tercih etmiştir. İkinci ders kitabı 1875 de Beograd'ta basılmıştır. Bu sonuncu eserde Türkçe, Makedon diline göre transkribe edilmiştir. Bu yüzden telâffuzda belirli değişiklikler vücuda getirilmiştir. Bu eserin başına ayrıca Sultan Abülazize mahsus oldukça şatafatlı bir ithaf bulunmaktadır. Ne gariptir ki, birinci eserde yazarın adı ve şahsiyeti ayrıca «mimar» karşılığı arhitekt kelimesiyle ifade edilmiştir. Konferansıya göre

bu neviden lâkaplar, mükâfat olarak kendisine halkça verilmiştir. Ve karakter itibariyle bu uydurma unvanlar, sun'i türetilmiş birer mübalâ-gadan başka birşey olmamıştır.

Türk dilinin Makedonya topraklarında yerleşmesine ve kolayca sökülüp atılamıyacağına, elbette yerli yazarların büyük rolü olmuştur. Üstelik bütün Türkçe kelimeler yerli Makedon dili gramerlerine uydurulmuştur. Bilhassa isimler, çekim hallerine sokularak, bir çok yabancı Makedonca ekler almıştır. Bu suretle, Makedon dili, Türkçeyi benimsemekte hiç bir mâni görmemiştir. Hattâ vurgu bahsinde dahi, Makedonyacılık hâkim olmuştur. Bu hususta Prof. Bojidar Vidoeski'nin *Aktsentskite sistemi vo makedonskite dijalekti = Makedonya dialektlerinde vurgu meselesi* adlı konferansında, oldukça teferruatlı bir şekilde, bu konuya temas edilmiş ve bu dialektlerdeki Türkçe unsurların durumu da göz önünde bulundurulmuştur.

Nihayet konferanslar içerisinde en çok dikkatimizi çeken sayın Doçent Dr. Olivera - Yaşar Nasteva'nın, *Za nekoj Prašan'a na bilingvizmot vo Makedoniya = Makedonyada bilingvizm meselesi*, konusunda okuduğu ilmi bildiri olmuştur. İlmî yayınlarını yakından izlemek imkânını bulduğum Nasteva'nın, bir çok araştırmaları, Türk ve Makedon dilleri arasındaki münasebetlere temas etmek suretiyle, hem Türkoloji, hem de Balknoloji için büyük değer taşımaktadırlar. *Makedon dilinde Türkçe «Kalk» lar (1962/1963); Les Elements lexicologiques dans le Makedonien (1963); Croisements el les Melanges lexicologiques Turco-Macedonies (1963); Distribution des Balkanismes en Macedonien (1966)* ve saire gibi araştırmaları, cidden yüksek değer taşımakta olup Türkolojiye geniş hizmetleri dokunmuştur. Bu bakımdan Olivera hanımı, Balkan Yarımadası yeni Türkologlarının pionerlerinden sayma hakkını kazanmış bulunmaktayız. 6 Eylül tarihinde okuduğu «*Makedonyanın iki dilliliği*» konferansı da, tamamiyle Türkoloji sahasından sayılacak değerde bir açıklama karakterini taşımaktadır. Konferansın giriş kısmında Makedonya halkları içerisinde Arnavutların 180.000, Türklerin ise 130.000 gibi hissedilecek kadar, bolca sayıda olduklarını belirtmekle, bu iki dilin yerli Makedonya dili üzerindeki etkisine işaret etmek istemiştir. Ayrıca, son çağ araştırmaları arasında yer almış olan «*Karışık Diller*» meselelerine de temasa, konunun kazandığı önem belirtilmiştir. Ve bu konu üzerinde çalışan Balkan Yarımadası bilgilerinin değerli faaliyetleri ister istemez; gözden geçirilmiştir. Bu suretle konferans, dört başı mamur, bir tez haline getirilmiştir. Türk dilinin bu alandaki tesir derecesi, Nasteva'nın da belirttiği gibi değil yalnız Makedonyada, bütün Balkan milletlerinin dillerinde, fevkalâde

bol ve hissedilecek seviyede olmuştur. Konu bugün bile Balkan Yarım-adası bilginleri tarafından durmadan işlenmektedir. Aynı çalışma temposu, Rusya bilginleri içerisinde kendisini göstermiştir. Çünkü Türk dili, Nasteva'ya göre, Osmanlı devleti sınırları içerisinde, hâkim ve devlet dili olması bakımından, İmparatorluğa dahil milletler için, bir nevi öğrenilmesi gereken ikinci devlet dili karakterinde olmuştur. Ezeli bir dava olan bu bilingvizm, elbette Osmanlı İmparatorluğu içerisinde de kaçınılmaz sosyal bir mesele haline gelmiş ve İmparatorluğa dahil Türk olmayan milletler kültürü için, önemli problem mahiyetini taşımıştır. Olivera hanımın, üzerinde durduğu konu, bu önemli davanın belirlilerinden biridir.

Konferansçı Makedonya bilingvizmini üç ana bölgeye ayırmıştır : 1) Makedonca - Yunanca, 2) Makedonca - Arnavutça, 3) Manedonca - Türkçe. Bu dil karışması, tezde belirtildiği gibi, bilhassa şehir ahali arasında tesirli olmuştur. Bu yüzden tesir sınırları az ve dar olmasına bakmayarak, tamamıyla ticaret dili karakterini almakla, şehirlinin kaçınılmaz yardımcı dili karakterini almıştır. Seminer merkezini teşkil eden Ohrid kasabasının çarşısında bile, bu dil karmasını bugün bile sezmeğe mümkündür. Hele dükkân levhalarının yarı Türkçe yarı Makedonca oluşları, çarşı ve pazar dilini birleştirmiş gibidir. Üstelik Makedonyalılar, Türkçeden aldıkları kelimeleri, kendi dil gramerleri kuralları üzerine ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde genişletmiş ve türetmişlerdir. Demek ki, yerli sosyal hayat şartları, Türkler kadar, Türkçenin yerli muhitte yerleşmesine ve hülûlüne yardımcı olmuşlardır. Evlenmeler, gençlik birlikleri, spor çekişmeleri, müşterek eğlenceler bu sosyal şartların başlıcalarındandır.

Skopye Üniversitesi tarafından tertiplenen İkinci Makedonya Dil, Edebiyat ve Kültür Semineri'nin bütün yükünü omuzlarında taşıyan Prof. Dr. Aleksandr Spasov olmuştur. Davetlilerini ağırlayan, bütün gezileri tertipleyen o idi. Eksiksiz ve aksaksız cereyan eden bu Ohrid Semineri, cidden faydalı olmuş, Makedonya kültürünü tanıtmaya yönünden de Makedonya'ya çok şeyler kazandırmıştır. Beni, davet etmek lütfunda bulunan Skopye Üniversitesine ve temsilcisi bulunan sayın meslektaşım Aleksandr Spasov'a candan teşekkür ederim. Tertip heyeti tarafından yapılan tebliğe göre üçüncü Seminer gelecek yıl, yine Ohrid kasabasında toplanacaktır. Bu Seminere katılmalarını teklif ettiğim meslektaşlarım arasında Ankara Rus dili ve Edebiyatı Doçenti Dr. İsmail Kaynak, Prof. Dr. Hasan Eren ve İstanbul'dan İsmail Eren bulunmaktadır.

Seminerin devamı müddetince, dil tedrisatı programını takip ve davetlilerin bütün ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan, büro şefi Bayan Ruja Panoskaya, buradā teşekkürlerimi sunmayı kendime borç bilirim.

IV. X. MİLLETLERARASI ONOMASTİK KONGRESİ

1969 yılı Milletlerarası Kongrelerinin en önemlisini, X. International Onomastik Kongresi teşkil etmekte idi. 1966 yılı Londra Kongresinde, Merkez komitece verilen bir karar üzerine bu yılki Kongre, Viyana'da toplanmıştır. Ve şimdiye kadar toplananların en kalabalıksı ve raporlar bakımından en kaliteli idi. Bütün Avrupa devletleri temsilcileri arasında, Doğu ve Amerika illerinden gelenler de vardı. Japonya, Uraguay, Venezuela, Meksika, Kanada, Amerika, Afrika, Malta adası ve saire mümessilleri de bulunmakta idi. Bu suretle X. Kongre tam manâsiyle, kendi ilmî sahası içerisine çekilerek, ilk Kongrelerde ortada dolaşan sözümona yama temsilcileri, içerisinden atmış ve temizlemiştir. Bundan dolayıdır ki Kongrede okunan raporlar, tesadüfi ve herkesçe bilinen konular üzerine olmayıp, sahanın en ileri gelen bilgileri tarafından hazırlanmış ve esaslandırılmıştır. Nitekim, bu yılki Kongre, kendi temsilcilerine bilhassa Oronymie üzerinde durulmasını tavsiye dahi etmişti. Bundan dolayı Kongrede okunan raporların en ağırlık noktasını *Dağ adları* teşkil etmekte idi. Kongre dört yüze yakın ügeleriyle, esas IX. Seksiyona ayrılmış idi. Bunlardan I. Seksiyon, Genel görüşlere, Metodik ve Sisteme; II. Seksiyon, Cermen Onomastikasına; III. Seksiyon, Alman Onomastikasına; IV. Seksiyon, Roman Onomastikasına; V. Slav ve Baltık Onomastikasına; VI. Seksiyon, İndocermen ve İndocermen öncesi Onomastikasına; VII. Seksiyon, Avrupa münasebetlerine; VIII. Seksiyon, İndocermen dışı Onomastikasına; nihayet son IX. Seksiyon ise, Antroponimi ve onun sosyal yapısına ait idi. Türkiye Onomastikası VIII. Seksiyona girmekte idi. Kongre 8 - 13 Eylülünde Viyanada toplanmış ve başkanı bulunan Kranzmeyer'in 70. yılına rastlatılmıştır. Türkçe Seksiyonu 9 Eylülde riyasetim altında toplanarak, önce İranist W. Eilers'in eski Önasya Onomastiğine dair çok enteresan raporunu dinlemiş ve etrafında yürütülen tenkitlere katılmıştır. Aynı gün birbiri ardınca Türkiyeyi temsil eden Ankara Üniversitesi Dilci Doçentlerinden Doğan Aksan'ın ve İstanbul Üniversitesi Tarih Doçentlerinden Cengiz Orhonlu'nun raporları okunmuş ve etrafında münakaşalar yapılmıştır. Her iki arkadaşımızın başarılı raporları, çeşitli memleketler temsilcileri tarafından takdirle karşılanmıştır. Ayrıca Kongreye arkadaşımız Coğrafyacı Prof. Ali Tanoğlu ile Viyanada araştırmalar yapmakta olan Prof. Yaşar Önen Beyle Doğu Berlin Altayistler kongresinden dönen

Prof. Abdülkadir Karahan da katılmışlardır. Bu suretle X. Beynelmül Onomastik kongresine altı Türk bilgini katılmış ve çeşitli seksiyonlardaki münakaşaları izlemişlerdir.

X. Milletlerarası Onomastik Kongresi

Kongreye katılma talebinde bulunup da, gelmeyenler arasında Sovyet Rusya bilginleri olmuşlardır. İçlerinde Gürcistanlı G. İ. Donidze'den başka Sibiryalı Bayan Molçanova, Moskovalı Komarov, Sevorışkin ve saire bulunduğu halde, programda 7 kişilik bir heyetle yer aldıkları halde, hiç birisi iştirake lüzum göstermemiştir. Okuyacakları raporlar, ekseriyetle Türk ellerine ait idi. Nitekim Donidze'nin raporu Türk dillerindeki oronime ait kelime hazinesine, Komarov'unu Yakut oronimisine dair fikirlere, Sevorışkin'in ki, Küçük-Asya tononimisi araştırmalarına tahsis edilmek suretiyle, Kongreye bir yenilik katmış olacaklardır. Ne yazık ki, bu şamata boşa gitmiş oldu. Kongresistlerin söylediklerine göre vaktiyle, Amerikada toplanan bir Milletlerarası Kongreye, Sovyet Rusya bilginlerinden yüz on âlimin katılacakları

bildirilmiş olduğu halde, bir ferd olsun dahi, taleplerine sadık kalmamıştır. Bu yüzden kongrenin programı da altüst olmuştur

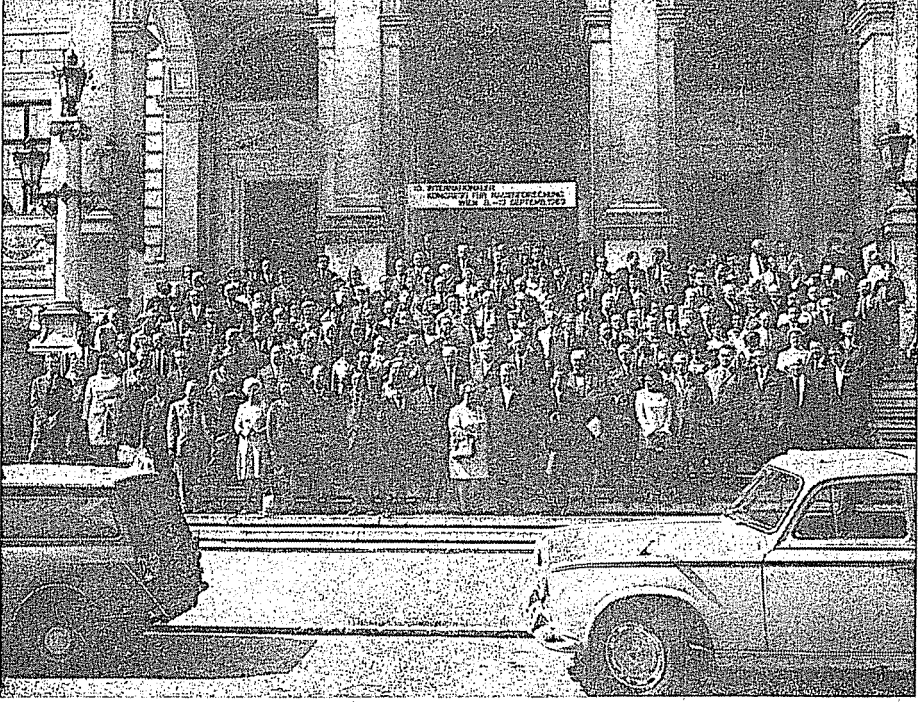
VIII. Seksiyon dışı, diğer seksiyonlarda da Türk dili ve kültürüne, şu veya bu vesileyle, temas edilmiştir. H. Hornung'un Viyana şehrinin onomastik bakımından istikbali, V. İ. Georgiev'in, Balkan Yarımadası dağ ve etnik tabakaları adlı tezlerinde, Türk devri hatırlanmış ve Türk kültürü tesirinin, oynadığı rol belirtilmiştir.

Oldukça zengin bir kadro ile tertiplenen Kongre, açık söylemek gerekirse 1969 yılı dünya kongrelerinin en başarılısı ve temsil gücü yönünden, en geniş milletlerarası karakterini taşıyanıdır. Kongre sonu toplanan Beynelmül Otomastik İlimleri Komitesi, üç yıl sonraki kongrenin Sofya'da toplanmasına karar vermiştir. Bunun dışında, Komitenin muntazaman yayınladığı *Onoma* adlı dergisinin, değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Bilindiği üzere Komite, daha 1949 yılında Belçika'daki III. Kongresinde, dünya milletleri Onomastik faaliyetini bir araya getirerek, her yıl bibliyografya halinde yayınlamaya karar vermiştir. *Onoma* adını taşıyan bu bibliyografya dergisi, tâ o tarihlere bugüne kadar, kesintiye uğramadan XIV cilt halinde yayınlanmıştır. Bu sefer ise, Louvain Onomastik Merkezi Asistanlarından Willy Van Langendonck adlı bir arkadaşımız, derginin daha tertipli ve ilmi bir şekilde yayınlanması için, yayın mesuliyetini üzerine almış bulunduğundan, hazırlanacak bibliyografik malzemenin tanzimine dair, bir proje hazırlamış ve bu proje, memnunlukla kabul edilmiştir.

Kongre ügesi memleket ve ülkeler Onomastik bibliyografyasını içerisine alan *Onoma* dergisinde, Türkiye'ye ait kısım, ilk gününden bugüne kadar, mutazaman tarafımdan izlenmiş ve derginin her yılına ait sayısında Türkiye Onomastik araştırmalar bibliyografyası yayınlanmıştır. Bu bibliyografik bilgi, yalnız Türkiye'de yayımlanan ilmi ve yahut amatörce yazılara ve araştırmalara ait olmayıp, dış ülkelerde yapılanları da içerisine almaktadır. Bu bakımdan Türkiye Otomastik araştırmaları, bütün cepheleri ile ortaya çıkmış sayılır.

Onoma yayınından evvelki tarihlere ait Türkiye Onomastik araştırmaları, maalesef bugüne kadar ciddiyetle ele alınmamıştır. Halbuki bu saha, Türkiye'de Tanzimatla beraber gelişme imkânları bulmuş ve hakkında işlenmiş gayet karakteristik yazılara dahi rastlanmaktadır. Türk dili ve filolojisinin artık temelli bir sahası haline gelen Onomastika, Üniversitelerimizde de yer almaya başlamıştır. İstanbul Üniversitesi Yeni Filoloji Kürsüsü tarafından bu konuda, bazı Anadolu vilayetleri Onomastik yapısı ele alınmış ve metodik bir şekilde işlenmiştir.

Durmadan aynı yolda devam eden araştırmalara öğrenciler de katılmakta ve yerinde yaptıkları tez çalışmaları müsbet neticeler vermektedir.

X, Milletlerarası Onomastik Kongresi

Şimdiye kadar Onoma'nın XIV. cildi yayınlanmış bulunmaktadır. Türkiye dışı Şark ülkelerine ait, malzemeye ve bibliografik bilgiye şimdilik rastlanmamaktadır. Ancak son zamanlarda Kongreye Japonya da katılmaya başlamıştır. İran, Afganistan ve Sovyet Rusya içi Türk halkları Onomastiği de çok kısır kalmıştır. Ancak son zamanlarda bu sahaya da el atılmış olduğu görülmektedir. Nitekim son zamanlarda yayınlanan Onomastika adlı bir Sovyet Rusya yayınında, Türk halklarına ait bazı araştırmalara da rastlanmaktadır. Kendilerine göre değerleri inkâr edilmez bu türden yayının tanıtılması ayrıca arzu edilir bir gerçektir.

Komitenin gelecekteki faaliyetini frenliyebilecek hususlar dikkat nazarına alınarak, merkez idarede yeni bir değişiklik yapılmasını ön görmüştür. Komitenin daimi sekreteri ve aynı zamanda sahanın tanınmış üstadlarından sayılan H. J. van de Wijer'in ölümü ve onu

temsil eden muavinin de ağırca hastalanması üzerine, Komitece yönetim kurulunun yeniden tanzimi gerekmiştir. Bunun üzerine Komite oybirliği ile Prof. Henri Draye'i Genel sekreterliğe seçmiştir. Bu suretle beliren aksaklıklar bertaraf edilmiştir.

Kongrenin en başarılı tarafı, raporları iki cilt halinde yayınlamış olmasıdır. Konferansların kolayca anlaşılması ve takip edilmesi için âdeta bir anahtar vazifesi gören bu yayın kongreye katılan bütün ügelere dağıtılmış ve ayrıca satışa çıkarılmıştır.

Komite toplantısında, ayrıca Kongrelerin gittikçe genişlemesi ve memleketlerin gösterdikleri yakın ilgi üzerine, Merkez Komite temsilcilerinin artırılması cihetine gidilmiş ve çeşitli milletler temsilcilerinin birer namzetle, artırılmasına karar verilmiştir. Türkiyenin de merkezde daha kuvvetlice temsil edilmesi gayesiyle, ikinci bir ügenin tarafımdan ileri sürülen alınması teklifi, arkadaşlarca uygun görülmüş ve ikinci Türkiye temsilcisi olarak komite merkezince ve Kongrece, arkadaşım Prof. Dr. Hasan Eren seçilmiştir. Böylece X. Onomastik kongresi Viyana Üniversitesi sinesinde başarılı bir devresini daha yaşamış ve eski tesadüfi kongresist ügelerinden temizlenmiştir.